

МОЛДАВСЬКО-ПОЛЬСЬКА ГРАНИЦЯ НА ПОКУТЮ ДО СМЕРТИ СТЕФАНА ВЕЛИКОГО.

Справа територіяльного розмежування поодиноких політичних організмів, яка на області західної Європи розсліджена вже з давна, подекуди із всякою можливою докладністю, не мала великого щастя у дослідників історичної минувшини земель східної її частини. Згадаємо прим. таку важну справу, як границя галицького князівства від Татар, яку аж проф. Грушевський в третім томі своєї „Історії України-Руси“ означив точнійше і на більш реальній основі, або неозначені ще досі полудневі і західні границі Болохівщини. До тих темних закутин історичної науки належать також територіяльні питання з початків молдавської держави, а саме, які землі попали під владу перших воеводів і як міняла ся молдавсько-польська границя до початку XVI в. Румунські історики займали ся тою справою мало і лише принагідно, обмежуючись здебільшого лише на непідкріплені близьке загальні вислови і здогади. З польського боку пробував д. Чоловський означити бодай первісні границі Молдавії¹⁾, а пізнішим територіяльним змінам доперва проф. Кайндль у другім виданю своєї „Історії Буковини“²⁾ присвятив більшу увагу. І коли для часів давньої Русі вбогість жерел, а особливо недостача грамот, робить розсліди територіяльних питань тяжким і мало вдячним завданням, маємо для нашої справи, особливо

¹⁾ Początki Moldawii. Kwartalnik historyczny IV, 258—285 і йогож Sprawy wołoskie w Polsce do r. 1512. Ibidem. V, 569—598.

²⁾ Geschichte der Bukowina. Czernowitz 1903.

від кінця XIV в. доволі значне число грамот, так політичних як і донаційних, які дуже допомагають при рішеню непевностей і справленю неточностей. Вся трудність лежить лише в зібраню тих грамот, бо вони поки що розкинені по різних видавництвах.

I.

Для точного означеня території, яка попала в молдавську окупацію зараз при заснованю сеї держави, треба доконче оглянути загальну політичну ситуацію того часу. А що молдавська окупація звертає ся, загально кажучи, на землі північно-східного Покарпатя, треба також означити політичну приналежність тих земель у часі генези молдавської держави.

Слово о полку Ігоревім звертає ся до галицького князя Ярослава з апострофою: „Галицький Осмомисле-Ярославе! високо ти сидиш на своїм золотокованім престолі, підперши Угорські гори своїми зелізними полками — заступивши королеви дорогу, зачинивши Дунаю ворота — рядячи суди до Дунаю!“¹ Ті слова не раз наводили ся на доказ, що держава Осмомисла простягала ся до устя Дунаю, тобто що пізнійша Молдавія враз із Буковиною належали в другій половині XII в. до галицької держави. Се потверджує з другого боку одна, мало доси замічена грамота з р. 1228, якою угорський король Андрій II надає скарбникови Денисови посілість Сейплак у північно-східнім Семигороді. Грамота так означує границі сеї посілости: здовж ріки Шайо, допливу великого Самоша, до жерел Будака, що вливає ся у Шайо, до гір Климента, на схід міста Бистриці — а відси до руської границі¹). Так бачимо, що й у першій половині XIII в. доходила галицька держава до місця, де тепер сходять ся: Буковина, Семигород і Румунія — себто до середньої Золотої Бистриці. Чи області на полудне від сеї лінії аж по Дунай все ще належали до галицької Русі, сего не можна цілком певно сказати і для нашої справи се менше важне. По численним натякам угорських грамот і папських буль про напади Половців (Куманів) на угорські землі в першій половині XIII в.²),

¹) *Urkundenbuch z. Gesch. der Deutschen in Siebenbürgen* I, 47—49. Хоча ся грамота була видана вже у Fejér III, 2 ст. 132, аж проф. Грушевський звернув на неї увагу в „Історії України-Руси“ т. III, ст. 78 і 501.

²) Див. грамота Андрія II з 7 мая 1211 р. (Fejér III, 1, 206), 7 мая 1212 р. (Ibidem. III, 1, 116), 1222 р. (Ibidem. III, 1, 370); далі булі папи Григорія IX з 26 цвітня 1231 р. (Documente privitoare la istoria Românilor cul. Hurmuzaki I, 1, р. 121) і з 30 цвітня 1231. (Ibidem. I, 1, 117).

треба думати, що долішне Подністрове і Попруте попало тоді під половецьку зверхність.

Так стояла справа в XIII в. аж до великого нападу Татар. По нападі з 1240—1 р. попала ціла полуднева частина східнього Покарпаття під безпосередню владу Татар. Уже в булі папи Урбана IV з 1264 р. згадується татарська область (*regio Tartarorum*) у безпосереднім сусідстві міста Сатмара над Самошем ¹⁾. Те саме повторюється в булі папи Николи III з р. 1279, де бесіда про єпископство Мільковію в угорській державі на татарській границі ²⁾; в грамоті угорського короля Володислава IV з р. 1288, де згадується про Татар за горами (тобто Карпатами ³⁾) і в багатьох інших першорядних жерелах. З меншою певністю можна говорити про північну частину східнього Покарпаття, як і в загалі тяжко означити певну і точну границю між татарськими землями і областями галицького князівства в тих сторонах. Однак, опираючись на звістки волинсько-галицької літописи про боротьбу Данила з Татарами і русько-литовської літописи про окупацію Поділля Кориятовичами, можна бодай в приближенню потягнути демаркаційну лінію. Як знаємо із волинсько-галицької літописи, йшла між Данилом і Татарами довгий час боротьба за середнє Подністрове і в тій боротьбі грав визначну роль город Бакота, безперечно гранична кріпость против Татар. Остання звістка переказує, що Бакоту забрали Татари ⁴⁾ і нічого не чуємо, щоб галицькі князі коли буть відобрали сей город від них. Навпаки, границя пересунула ся опісля ще дальше на захід. Русько-литовська літопись оповідає, що по побіді на Синій воді 1363 р. Ольгерд відобрав від Татар Поділля і за його дозволом почали тут володіти три брати Кориятовичі. Щоб боронити сей край від Татар, вони будували замки і літопись згадує три такі замки: Смотрич, Бакоту і Камінець ⁵⁾. Проф. Грушевський висловлює дуже справедливий погляд, що пізнійша подільська територія уформувалася із земель добутих Кориятовичами на Татарах ⁶⁾. А що в наданню Поділля Спиткови з Мельштина Ягайло вичисляє між

¹⁾ *Deutsch u. Firnhaber, Siebenbürgisches Urkundenbuch I, 81.*

²⁾ *Theiner, Monum. histor. Hung. I, 337.* Порівняти для пояснення булю папи Кліма VI з р. 1347. *Ibidem I, 737.*

³⁾ *Fejér, Cod. dipl. Hung. V, 3. 409.*

⁴⁾ Вол.-гал. лїтопись изд. А. Петрушевич. Львовъ 1871. 393, 394, 401, 589.

⁵⁾ Ученя записки II. отд. академіи I. 44.

⁶⁾ *Ист. України-Руси IV, 78.*

подільськими замками ще Скалу і Червоногород¹⁾, то границю галицько-татарську на Дністрі прийдець ся, за проф. Грушевським, посунути аж до устя Стрипи. Про границю на просторі між Дністром і Карпатами проф. Грушевський не згадує нічого. З волинсько-галицької літописи знаємо, що Коломия і солярні коло сего міста належали до Данила й по нападї Татар²⁾. Однак зараз же й зникає Коломия, подїбно як Бакота, з обрїю галицького князївства і не згадує ся більше в літописи; по всякій імовірности вона перейшла під татарську зверхність. Із-за недостачі позитивних даних можемо тут лише в приближеню накреслити границю. Коли від устя р. Стрипи потягнемо найкоротшу просту лінію до Карпат, то ся лінія буде нам меньш-більш означати границю між галицькою і татарською територією. Таким чином середнє Подністроє і ціле Покутє прийдець ся причислити до татарських земель.

Прихід Волохів із Мармарошу в области на північнім сходї Карпат припадає меньш-більш на половину XIV в. Докладної дати ще не вдало ся означити, а граничними роками являють ся р. 1342 (після путненської літописи) і р. 1359 (після Уреке). Новїйші дослідники прихилиють ся більше до першої дати, а д. Чоловський кладе основанє Молдавії на десь недовго перед 1349 р. Зійшовши з семигородських гір, попали Волохи у територію, що стояла під татарською зверхністю. Зараз у перших початках загорнули долину ріки Молдави, від якої дістала назву держава, і швидко посували границї сеї держави головно у північнім і західнім напрямі. Ми не маємо достаточних даних, щоб слїдити крок за кроком нові придбаня перших воєводів, тим більше, що вони слїдували по собі безперечно дуже скорим темпом. Одним таким етапом у територіяльнім розвою Молдавії треба вважати окупацію теперішньої полудневої і середньої Буковини по долину р. Серету включно. На се вказує противставленє шипинської землі до властивої Молдавії в грамотї з 1412 р. і згадка про „стару границю“ (розуміє ся, шипинську) в грамотї з 1400 р.³⁾ Однак сей стан не трєвав, як думають, до р. 1388 або аж по р. 1411 -- але, як се зараз побачимо, значно коротше. Вже в другім десятилітїю свого істнованя, в третій четвєртинї XIV в., виступає Молдавія як сильна держава, що від-

1) Codex epist. Vitoldi, ed. Prochaska Nr. CXV.

2) Вол.-гал. лїтопись изд. Петрушевичь 303.

3) Гл. низше.

биває напади таких дужих сусідів, як Угорщина й Польща. В сю пору вже й границі її захоплювали великий шмат землі, який постараємо ся точнійше означити.

Таку пробу роблено вже кілька разів. Чоловський¹⁾, а за ним Кайндль) кладуть первісну молдавсько-польську границю на широкий лісовий вал, що творить у нинішній Буковині вододіл Серету і Прута. Аргументи, які наводить д. Чоловський на підкріплене своєї тези, мають дуже проблематичну вартість. Казимир, забираючи галицьке Покуте — каже Чоловський — мусів оперти ся о природну границю, а такою границею не могли бути ріки, лише як раз лісисте підгірє Карпат за Прутом і Черемошем. На північ Прута аж по Дністер простягала ся шипинська земля, що належала також до Польщі. Бо хтож міг би бути її властителем? — питає дальше д. Чоловський. Волохи відмежені пралісом ще не могли так далеко розширити своє володінє, Татари уступили. Також виступає против гадки Стадніцкого, що ся область могла належати до Коріятовичів. Отже лишає ся лише Польща; а на доказ сего наводить за Длугошом²⁾ висказ польських послів на Пйотрковськїм соймї 1448 р., що городи Цецин і Хотин збудував Казимир В.

Тут що слово можна покласти знак питання. Перш за все погляд, що границею між польською державою і Молдавією не могла бути ріка, лише вододіл і ліси, такий довільний, що годї про се поважно сперечати ся. А навіть коли би так справді було, чому як раз вододіл Серета і Прута, особливо коли не доказано, що Казимир дійсно забрав галицьке Покуте? Що до шипинської землі, се правда, що вона в ті часи грала якусь особливу ролю, мабуть із огляду на колишню політичну незалежність або самоуправу. Вона ще довго задержала своє окреме імя, навіть у часах, коли вже без усякого сумніву належала до Молдавії, але се імя затрачує, розумієть ся, всяке політичне значіне. Що шипинська земля меньш-більш до половини XIV в. належала Татарам, не підлягає ніякому сумнівови. Там, під татарською зверхністю вона займала мабуть якесь окремішне, автономне становище, подібне як Болохівщина — коли вже не вважати її частею Болохівщини. Куди належала пізнійше, постараємо ся зараз виказати. А вже ніяким доказом не може бути звістка

¹⁾ Początki Mołdawii, I. cit.

²⁾ Geschichte der Bukowina II, 19—21.

³⁾ Hist. Pol. ed. Przewdziecki V, 48.

про основанє городів Цецина і Хотина Казимиром Великим. Уже сам Длугош уважає її підозреною і тому не подає її від себе, а переказує, що так говорили послы в Пйотркові, а вчисляючи на иньшій місці замки і городи построєні Казимиром, не згадує ні слівцем про Цецин і Хотин¹⁾. В кінці висказ, що Волохи не могли „так далеко“ розширити свого володіння, виглядає доволі цікаво в прирівнаню до таких подій, як знищенє польського війська 1359 р. або витисненє війська угорського короля Людвика, подій, що вказують на сильну і добре зорганізовану державу.

Проф. Кайндль, який піддержує ту саму гадку про територіяльне розмежованє, покликає ся від себе ще на пізнійші граничні відносини і на устну традицію, яка ще в XVIII в. вважала горбовину між Хотиною і Чернівцями старою польською границею. Але й сі аргументи не переконують, бо, як побачимо, далі, границі часто міняли ся, раз у хосен одной, то знов другої держави, і стан посіданя прим. з XV в. не може ніяк бути мірилом для третьої четвертини XIV-го. А щоб вискази кількох мужиків і Жидів із часів австрійської окупації (отже кінця XVIII в.), наведені в реляції полковника Зегера як устна традиція, мали яку вартість для рішеня сеї справи, за сим мабуть не буде проф. Кайндль дуже обстоювати. Впрочем і ся устна традиція має своє оправданє, але для пізнійшого часу, для доби 1433—1498 р.

Щоби прийти в посіданє шипинської землі, яка, як знаємо, не входила в склад галицького князівства в XIV в., мусів би Казимир перш за все сильною ногою станути в ново придбаній галицькій території. З короткого огляду сучасних подій побачимо, що так не було, що Казимирови просто бракувало догідної хвилі для такої займанщини.

По смерті останнього волинсько-галицького князя Юрія-Болеслава († 7/IV 1340) займає в порозуміню з боярами княжий стіл литовський князь Любарт²⁾, який володіє впрочім більш номінально, бо властиву власть розділили бояри між себе. З другого боку підносить Польща, а саме король Казимир В., претенсії на галицький стіл і находить опору в Угорщині. Тепер виникає боротьба за наслідство по Юрію-Болеславі, яка з малими перервами триває аж до р. 1382. Правда, Галичину забрав Казимир уже 1349 р., а дальша боротьба йшла вже за Волинь, але

¹⁾ Ibidem. III. 324.

²⁾ Докази див. Грушевський, Істор. України-Руси IV, 15—17,

серед того нападають литовські війська у спілці з Татарами часто й Галичину¹⁾. В загалі володінє Казимира, особливо в східно-полудневих областях Галичини, ще довго дуже непевне і має більше номінальний характер. Воно опирало ся мабуть головно на кількох залогах по більших містах та може ще на нечисленних громадах німецьких кольоністів. Се слідно хоч би з оповіданя про похід угорського короля Людвика через східну Галичину по лінії Белз-Мункач у 1352 р. Угри чули себе як на ворожій території, „про Поляків ані слуху, чуємо тільки про Русинів та татарські ватаги“²⁾. Серед таких обставин ніколи було Казимирови думати про займанщини поза галицько-татарськими границями, а погляд про прилученє шипинської землі до Польщі являє ся не лише довільною, але просто неймовірною комбінацією. При тім не треба забувати, що між галицькі землі, забрані Казимиром, а шипинську територію всувало ся Поділе Коріятовичів.

А все ж таки здає ся нам, що на основі й досі відомих жерел можна сю справу рішити з більшою претенсією на історичну правду. Перш за-все нема вже ніякого сумніву, що місто Серет було в третій четвертині XIV в. столицею молдавської держави. Один із перших воєвод, Ляцко, заходив ся в р. 1369, щоб оснувати тут молдавську, католицьку метрополію і за його старанєм утворив папа епископію в Сереті³⁾. Вже ся обставина каже сумнівати ся, щоб границя йшла вододілом Прута і Серета, бо місто Серет лежало би тоді майже на самій північній границі воєводства і тим самим не надавало би ся на столицю і метрополію держави. Дуже конкретні натяки для визначеня молдавсько-польської границі за Казимира В. маємо в оповіданях Длугоша і Калімаха про нещасливу виправу польського короля в 1359 р. Длугош так описує похід польського війська: „Військо опустило границі польської держави 30 червня, і війшовши до ворожої землі, одержувало постійно успіхи та в кількох менших стрічах побідило неприятеля, який ухилив ся від рішаючої битви. Бо молодший Петро пізнавши, що небезпечно отверто бороти ся зі Стефаном і польським військом, рішив ся підійти їх зрадою. Були просторі і великі ліси, положені в шипинській

¹⁾ Прим. в 1353 р. спустошили війська Любарта Львів і здобули Галич. *Dlugoszi Hist. Pol.* III, 227.

²⁾ *Hist. Hungaricae fontes* III, 165—6. Cf. Грушевський с. 1. IV, 36.

³⁾ Про сю справу: *Theiner, Mon. hist. Hngg.* II, 99, 101; *Monum. Pol. hist.* I, 660, 66. Cf. *Abraham, Biskupstwa łacińskie w Mołdawii*, *Kwart. histor.* XVI, 172—207.

землі, які Волохи зовуть Полонинами (Płoniny), тому що вони пусті, не орані, ані управлені. Туди мусіло переходити військо, щоб дістати ся до середини краю і на рівнину (ad interiora et plana)¹⁾. Далі оповідає, як Волохи попідтинали в тім лісі дерева, валили їх на переходяче військо і тим способом його знищили; в кінці зазначає, що „ті густі ліси з часом повирубували і на тім місці повстали управні поля“¹⁾.

З сего оповідання бачимо, що всі події, себто похід польського війська і катастрофа, відбули ся на шипинській території. Про місце самої катастрофи висловляють ся історики ріжно; давнійше шукали його між Дністром і Прутом; Прохаска²⁾ думає, що битва відбула ся в лісах звісних під назвою „Велика Буковина“, на вододілі Прута й Серета; Кайндль³⁾ називає ложним погляд, що вона мусіла відбути ся між Дністром і Прутом, а Журковський⁴⁾ просто кладе її коло місточка Глібока⁵⁾. Остання точна льокалізація се лише нічим не умотивований здогад без ніякої реальної вартости. Против двох попередних поглядів можна би завважити, що їм суперечать останні слова Длугошевого оповідання, а саме, що „ті густі ліси з часом повирубували і на тім місці повстали управні поля“. Значить, за часів Длугоша, в другій половині XV в., тих лісів уже не було — а сего не можна сказати про ліси на вододілі Прута й Серета, а тим меньше коло Глібокої, де в лісах потерпів іще 1497 р. Ян Ольбрахт таку саму катастрофу, як і Казимир. Впрочім друге жерело до сеї війни, Калімах⁶⁾, оповідає, як польське військо перейшло Дністер, але про перехід Прута не згадує нічого. Обі сі обставини промовляли би як раз за тим, що головний бій Поляків із Волохами відбув ся на північ від Прута.

Але для нашого питання льокалізація катастрофи з 1359 р. не має рішачої ваги. Бо коли би ми навіть прийняли погляд Прохаски, то се не змінить територіяльної справи. Для нас важне, що битва відбула ся в шипинській землі, а се каже Длугош зовсім виразно. Він оповідає про попередні стрічі з Воло-

¹⁾ Długosii Hist. Pol. III, 277—278.

²⁾ Początki Mołdawii, I. cit.

³⁾ Gesch. d. Bukowina II, 11. Anm. 25.

⁴⁾ Gesch. d. Bukowina в ювілейнім виданю: Die Bukowina, verfasst durch die k. k. Gendarmerie. Czernowitz 1899, ст. 256.

⁵⁾ Тепер місточко на Буковині в серетському повіті.

⁶⁾ Vita Sbignei Cardinalis, рукоп. Ягайл. бібл. в Кракові ч. 2198 і 59. бібл. Оссолінських ч. 938. Cf. Prochaska, I. cit.

хами і успіхи польського війська, заки ще воно зайшло на місце головної катастрофи. Виходить, що Вохохи газдують у шипинській землі, як у своїм власнім краю; вони не нападають, а обмежують ся на дефензиву, уникають рішачої стрічі і старають ся заманити Поляків у засідку, що їм остаточно вдає ся. Що такий спосіб війни можна вести лише у себе дома, на добре знаній області, а ніяк у чужім краю — се мабуть кождому ясне. Коли додамо, що Длугош шипинську землю просто зове „*Terra hostilis*“, тоб-то в сьому разі волоською землею, а Калімах оповідає, що Поляки перейшовши Дністер розбили табор у волоській землі, можемо цілком певно сказати, що шипинська земля вже перед р. 1358, отже в половині XIV в., належала до молдавської держави.

Деякі звістки дозволяють нам означити точнійше територію шипинської землі. Центром її була безперечно оселя Шипинці, на північ від Прута¹⁾. Грамота воєводи Іллі з 1437 р.²⁾ вичисляє ще отсі городи в шипинській землі: Хотѣнь (Хотин), Цецючъ (Цецин) і Хмеловъ³⁾. Після договорної грамоти угорського короля Жигмонта з Ягайлом і Витовдом із 15 марта 1412 р. сягала ся область на полудне аж по „великі ліси звані Буковиною, що простягають ся від Карпат, здовж молдавської границі, аж по Серет до другого ліса званого малою Буковиною, аж до ріки Прута“⁴⁾. Інакше кажучи, полудневою границею шипинської землі був лісистий гірський вал, яким іде вододіл Прута і Серета. На півночі сягала ся земля безперечно по Дністер, бо

¹⁾ Тепер село на Буковині в кіцманській повіті, звісне із неолітичних находок.

²⁾ *Documente... cul. Hurmuzaki I, 2. App. II, 820—821.*

³⁾ Положенє сего города було досі незвісне. Ми звертаємо увагу, що в протоколі розмежованя дібр радовецької єпископії з 1782 р. є згадка про дві грамоти, по яким границу тих дібр від села Іванківців мала творити хмелівська дорога. Сеї дороги в 1782 р. вже ніхто не тямив [*Wickenhauser, Molda IV, 1, ст. 166*]. Після сеї звістки лежав Хмелів на лівім березі Прута, недалеко від Снятина.

⁴⁾ *Quod silve maiores Buccovina dicte, incipiendo a montibus sive Alpibus regni Ungarie, inter eandem terram Moldwanię, et terram Sepineycensem situate penes Sereth, protendentes se ad aliam silvam minorem Buccovinam dictam usque ad fluvium Pruth.* *Documente... cul. Hurmuzaki I, 2 p. 483—487.* Се протиставленє шипинської землі до властивої Молдавії показує, що первісно Шипинці творили все таки окреме політичне тіло, безперечно під татарською зверхністю. Нам ходить лише про переведенє доказу, що ся окремішність тревала лише до 50-их років XIV в.

Хотин причисляє ся до неї. Сей город вказує також у приближеню східну границю; західна йшла між Хмелевом і Снятином.

Наведена договорна грамота означає нам також меньш-більш положене Буковини. До помочи беремо ще дві донаційні грамоти: Романа з 30 марта 1392 р.¹⁾ і Іллі з 2 липня 1439²⁾. В першій надає воевода села Чурсачевці, Владимирівці і Букурівці над Серетом і означає границі тих сел, між якими названа велика Буковина. Згадані тут села вже не існують, але при дальшій розмежованю згаданий „шер[б]овській хотарь“, що вказує на село Шербівці на північ від міста Серета. В другій дає Ілля протопопови Юзі кілька осель, між иньшими „подъ Боуковиною Жигърѣни“. Село тої назви, Jigoral, лежить між ріками Серетом і Прутом, на схід від міста Роман у Румунії. Зібравши все до купи, бачимо, що назва Буковина прикладала ся до доволі значного простору землі. Велика Буковина починала ся від Карпат, меньш-більш в околицях жерел Серета, займала лісисту горбовину між Черемошем і Прутом із одного боку, а Серетом із другого і доходила що найменше до теперішньої румунсько-буковинської границі. На схід і полудневий-схід від неї простягала ся „мала Буковина“, звана також просто Буковиною, і займаючи дальшу часть горбовини між Прутом і Серетом, доходила по лінії міста Роман, або й дальше. Так стояла би ся справа, коли би тій назві придавати територіяльне значіне. Однак дуже можливо, що Буковиною звали в загалі кожний більший буковий ліс, можливо тим більше, що крім висше згаданих були ще й иньші Буковини. Ліси між Черемошем і Прутом на галицькім Покутю називають ся й до нині також Буковиною. Ту саму назву мали ліси в околиці Котнара, на полудневий-схід від Сучави і між Прутом та Дністром на північний-схід від Чернівців аж по Хотин³⁾.

Таким чином уже в другім десятиліттю свого існування загорнула молдавська держава землі від річки Молдави й Карпат аж по Дністер, себ-то цілу територію теперішньої Буковини. Оставало би означити ще точнійше східні і західні границі воеводства. Що до східної границі, то та властиво не входить в обсяг нашої розвідки; згадаємо лише, що до р. 1359 р. Татари представляли все ще визначну силу і грали важну ролю в бор-

¹⁾ Hajdê ť, *Archiva istorică* I, № 19.

²⁾ *Documente... cul. Hurmuzaki* I, 2. App. II, 876.

³⁾ *Kantemir, Descriptio Moldaviae* 29. Cf. *Kaindl, Gesch. d. Bukowina* II, 17, Anm. 2.

бах Казимира з Литвою за галицьку Русь і Волинь, даючи раз одній, то знов другій стороні перевагу. Тому молдавська держава не сягала в той бік далеко поза лінію Хотин-Іцкани¹⁾, які згадують ся вже в переказі про прихід Драгоша²⁾. А у другій половині XIV в., коли по смерті Бірди-бека (1359 р.) в орді настала повна анархія, звертають воєводи, під впливом натиску Польщі з заходу, в тім напрямі свою заборчу політику, і Роман у грамоті з 30 марта 1392 р. називає себе „володарем молдавської землі від полонин (Карпат) аж до моря (Чорного)“³⁾.

Про західну границю молдавської держави з третьої четвертини XIV в. стрічаємо в історичній літературі або цілковиту мовчанку, або загальне означенє вододілом Прута, чи властиво Черемоша й Серета. Той погляд заступають тепер усі історики. Покуте вважає ся само по собі польською територією, а д. Чоловський, як ми вже бачили, опирає по части на тім свій погляд, що й шипинська земля належала до Польщі. А все таки історичні жерела і вказівки доводять до иньшого висліду.

Вже висше, при обговореню границі між галицькими і татарськими землями в XIV в. ми сказали, що по всякій правдоподібности Покуте — бодай по верхівя Прута — треба вчислити до татарської землі. Колиж перші молдавські воєводи загорнули територію нинішної Буковини від Молдави аж по Дністер, відтяли Покуте від решти татарських земель. Таким робом ізольоване Покуте могло припасти лише або Польщі або Молдавії. Одиною, бодай на позір реальною підставою погляду, що Покуте належало до Казимира В., є грамота з 3 лютого 1367 р., якою польський король надає соляні жерела в горах Нивиця і Утороп коло Коломиї⁴⁾. Вона не переховала ся в оригіналі, лише в облятованім потвердженю Жигмота-Августа. Вже се пізне потвердженє ослаблює її доказову вартість. Иньші обставини захитують іще поважнійше її автентичність. Нотар, підписаний у грамоті, *Jacobus Petri de Pobran*, не виступає в жадній иньшій грамоті Казимира В. Датованє „in Lemburга“ вказувало би, що

¹⁾ Тепер село на Буковині в сучавськім повіті, гранична станція залізниці.

²⁾ Мирон Костин у своїй римованій літописи. *Cogalniceanu, Cronicele Rom. Bucuresci* 1874 III, 516.

³⁾ *Hajdů, Archiva istorica* I, № 19.

⁴⁾ *Kodeks dyplom. Malopolski* III, ст. 202—203 № 797. Новиця не лежить коло Коломиї, а далеко на захід, коло Калуша.

Казимир д. 3-го лютого 1367 р. був у Львові, а се суперечить звисним подіям. Ми знаємо, що польський король був на Русі 1366 р. і то після основних виводів проф. Грушевського в серпни¹⁾; в жовтні видимо його в Кракові, а на падолист і грудень припадає його подорож до Марієнбурга²⁾. 13 лютого 1367 р. він надає грамоту в Бечу, а 3 марта в Кракові³⁾. Виходило би, що Казимир серед зими поїхав із Марієнбурга до Львова, не знати в якій цілі, а потім вертаючи до Кракова поступив до Беча, що лежить в ясельських горах, зовсім не по дорозі зі Львова до Кракова. Також і їзда що найбільше в 11-ти днях зі Львова до Беча вимагала би від короля, який подорожував звичайно з цілим табором і причотом, незвичайного на ті часи і під ту пору поспіху, з виключенем довших перестанків і випочинків.

Таким чином автентичність грамоти з 3 лютого 1367 р. на стільки сумнівна, що годі її уживати за рішаючий доказ у так важній справі. Інших доказів, що Покуте в той час належало до Польщі, нема ніяких.

Ми звертали вже увагу на непевний характер володіння Казимира в галицькій землі, яке особливо в східних областях було чисто номінальне, на постійні борби, які він мусів зводити з Литвою і Татарами, на малу правдоподібність нових придбань із його боку. Впрочім нещаслива випава з 1359 р. не остала тут певно без наслідків. Молдавія, відтята від сходу сильною ще татарською державою, проявляє під ту пору експанційну тенденцію на захід.

Все те могло би навести на здогад, що Покуте попало також у другій половині XIV в. під зверхність Молдавії. На се вказують іще й інші, певніші аргументи. Перш за все та обставина, що молдавські воєводи вважали Покуте давною молдавською землею, яку Поляки пізнійше силою забрали. Коли молдавські бояри обіцяють у р. 1395 Ягайлови в імени воєводи Стефана й словом не згадувати про Коломию, Снятин і Покуте⁴⁾, то се значить, що Молдавія мала в той час претенсії на Покуте як на землю, яка їй по переду належала. Ще виразнійше висказує се Стефан Великий в листі до короля Александра 1502 р.: „I tohdy to bukata zemli, szto ot halickoho Bukowiny dołu mezy Dnie-

¹⁾ Історія України-Руси IV, 39. Грамота Казимира з 28/VIII 1366 виставлена в Володимирі. (Akta gr. i ziemsk. III, ч. 16).

²⁾ Грушевський оп. cit. IV, 387.

³⁾ Кодекс диплом. Малор. III, № 799 і 800.

⁴⁾ Акти зап. Росс. I, 27.

strom i Pininami, szto iz wieka prysłuchało ku Mołdawskoy zemli, ot dawnych czasow, a to tuiu bukату zemli ne włożyli ni w zapisach, ni w prysiahach“. А низше: „Tot kus zemli, aby ieste sia jeie liszyli, bo była naszoу zemli Mołdawskoy z starodawnа otczyna“¹⁾. Сі вислови, подані в зовсім офіційній формі, як оправдане претенсій на Покуте, муіли мати певну історичну основу. Вони могли відносити ся лише до часу між основанем воєводства і 1395 р., бо пізнійше, як се побачимо далі, Покуте все належало до Польщі.

Дальшим доказом служать події з перших часів Ягайла. В 1388 р. позичив Ягайло у молдавського воєводи Петра три тисячі рублів і обіцяв, колиб до трох літ не звернув тих грошей, віддати йому в застав Галич із цілою волостю²⁾. Для порівняня візьмім пізнійшу грамоту Ягайла з 1411 р. Тут обіцяє польський король звернути воєводі Александрови решту тої суми, тисячу рублів, і зобов'язує ся, коли би за два роки не вспів заплатити, віддати йому Снятин і Коломию і покутську землю³⁾. Очевидно, коли Ягайло в 1388 р. дає в застав Галич із цілою волостю, а не згадує про Снятин, Коломию і Покуте, то ся область належала тоді до Молдавії. Не маючи Покутя, не міг би Петро брати в застав Галича, відділеного від його земель чужою територією. В 1411 р. Покуте належало вже до Польщі, тому Ягайло дає ту землю в застав, а не згадує знов про Галич. Чоловський розв'язує сю справу зовсім довільно. Він каже, що галицька волость, се ніщо иньше як Покуте, і вважає грамоти з рр. 1388 і 1411 за ідентичні⁴⁾. Той погляд полягає на простім нерозуміню номенклятури. Се правда, що пізнійше Покуте належало до галицької землі (*ziemia halicka, terra haliciensis*), але се стало ся аж у XV в., а терміни волость і земля зовсім не тотожні. Назва „волость“ уживала ся в значіню більше спеціальнім, як часть „землі“ і відповідала латинському *districtus*⁵⁾. Впрочім гадка д. Чоловського суперечила би пересадній нераз точности, яку заховували в грамотах при означеню

1) *Źródła dziejowe* t. X № IV, 28.

2) *Акты зап. Росс.* I, 22.

3) *Documente... cul. Hurmuzaki* I, 2, App. II, 829.

4) *Sprawy wołoskie w Polsce* cit. 1.

5) В грамоті Свидригайла з р. 1424 (*Акты юж. и зап. Росс.* I, 8) говорить ся про снятинську волость, а в грамоті Ягайла з р. 1433. (*Documente... cul. Hurmuzaki* I, 2 App. II, 846—7) про цецинську і хмелівську волость, як части шипинської землі.

територій. Тому замість усяких штучних комбінацій і здогадів, треба держати ся того, на що жерела доволі недвозначно вказують, а саме, що Покуте в другій половині XIV в. належало до Молдавії, а не до Польщі.

Остала би ще справа Галича, а то чи договір із 1388 р. в справі заставу сього города був виконаний, чи ні? Що Ягайло до трьох літ не звернув цілої позиченої суми, знаємо з грамоти Івашка з р. 1400¹⁾. Ще в 1411 р. був польський король винен 1000 рублів²⁾. Після умови з 1388 р. повинен був Галич враз із волостю перейти по трьох літах, тоб-то 1391 р. під заряд Молдавії. Однак по всякій правдоподібності се не стало ся. Про володінє воєвод у Галичи нема само собою ніяких слідів, а в грамоті з 1395 р.³⁾ зрікає ся воєвода лише Коломиї і Снятина, що було би незрозуміле, колиб і Галич був під зверхністю Молдавії. Впрочім і політичні обставини вказують на се, що до виконання заставу не прийшло. Саме 1391 р. вмер воєвода Петро; за його наступника Романа приходить до невдачного конфлікту з Витовдом, якого наслідком була страта Покутя 1393 або 1394 р.

Збираючи все сказане до купи, можемо означити первісну границю між Польщею та Молдавією. Вона йшла меньш-більш від верхівя Прута, здовж сеї ріки аж до місця, в яким Прут повертає на схід; відси на північний-схід до Дністра висше устя Стрипи та Дністром у низ. На північно-східнім Покарпатю займало молдавське воєводство Покуте, шипинську землю і області на південь від сеї останньої аж по Карпати.

II.

Але сей стан не тревав довго. Ще в остатних літах XIV в. змінили ся територіяльні відносини на некористь Молдавії. Наступник воєводи Стефана, його молодший брат Роман, вдав ся 1393 р. в спілку з Коріятовичами з Поділя против Витовда; союзники потерпіли невдачу і в звязку з нею стоїть мабуть упадок Романа. В найблизшій році перейшов угорський король Жигмонт Карпати і підсунув ся аж під Сучаву. Тими подіями похіснувала ся безперечно Польща, забираючи собі ціле Покуте. Ви-

¹⁾ Documente... cul. Hurmuzaki I, 2 App. II, 820—821.

²⁾ Ibidem I, 2 App. II, 829.

³⁾ Акты зап. Росс. I, 27.

слід був такий, що коли наступник Романа, Стефан, заключив у 1395 р. договір із Ягайлом, мусів зректи ся претенсій на Коломию, Снятин і Покуте; про Цецин і Хмелів мали умовити ся устно з королем¹⁾.

Так у р. 1393 або 1394 перейшло Покуте під зверхність Польщі. Для означеня нової границі обох держав на південь від Прута треба здати собі справу з питання, як далеко простягало ся Покуте на схід, чи теперішня східна границя Покутя, а саме ріка Черемош, мала се значіне і під ту пору. Ми порушили се питанє особливо тому, що в новійшій літературі приходиться ся часто зустрічати ся з поглядом, немов то в XV в. Покуте простягало ся на схід поза Черемош аж до горбовини вододілу Черемоша і Серета, і що наслідком сего границя між Польщею і Молдавією йшла в той час головним хребтом сеї горбовини²⁾. Беручи справу з боку географічної морфології, треба безперечно причислити до Покутя цілу долину Черемоша, але з сего годї робити якісь висновки на політичні границі, тим більше, що не бракує нам до сего иньших, певнійших жерел.

І тут головним жерелом для територіяльних відносин являють ся грамоти. З початком XV в. заснував воєвода Александер Добрий єпископію в Радівцях і приділив до неї 50 церков із попами, так що вона займала цілу північно-західну часть воєводства. За дату основаня сеї єпископії приймають звичайно р. 1402³⁾ або 1403⁴⁾, а сим означений також час Александрового наданя. Однак грамота сього наданя досі незвісна і мабуть затратила ся; заховало ся лише потвердженє воєводи Стефана В.

¹⁾ Акты зап. Росс. I, 27. Сей договір, який цілком ясно показує, що Покуте і шипинська земля були досі в посіданю Молдавії, завдав чимало клопоту д. Чоловському. Що претенсії на Покуте він пояснює позичкою 3000 рублів, хоч там була згадка лише про галицьку волость, ми вже згадували; що до шипинської землі він думає, що Ягайло надав її воєводам 1388 р. як ленно польської корони, не дбаючи зовсім, що про те нема ніде в жерелах найменшого сліду. (Sprawy wołoskie w Polsce do r. 1412 cit. I.)

²⁾ В згаданім уже ювілейнім виданю жандармерії пишає ся навіть історична карта Буковини, де границя означена хребтом горбовини між Черемошем і Серетом.

³⁾ Onceiul, Gesch. d. Bukowina w D. Österr.-ung. Monarchie in Wort u. Bild (Bukowina ст. 77).

⁴⁾ Bogdan, Un document de la Alexandru cel Bun. Convorbii literare 1901, ст. 363. Cf. Kaindl, op. cit. II, 80.

з р. 1490¹⁾). В тім потвердженю вичисляє Стефан 50 церков із папами, які належать до радовецької єпископії, та згадує при тім, що шість церков названих у грамоті Александра надав монастиреви в Путні, а за се дає радовецькій єпископії шість інших церков у черновецькій волости, щоб число 50 церков було повне. Виразне зазначене сеї зміни дає запоруку, що інші церкви остали ті самі, що були вже в наданю Александра; се підчеркує ся впрочім у потвердженю ще з окрема виразно²⁾). Тим то грамота Стефана з 1490 р. стає цінним жерелом для територіяльних відносин із перших початків XV в., а через се й для означеня польсько-молдавської границі по умові з р. 1395.

Між селами чи там церквами, вичисленими в згаданій грамоті, знаходимо: Калинівці, Замостє, Вижницю³⁾ і Банилів⁴⁾ — оселі положені в долині Черемоша або й над самим Черемошем. Колиж Александер у 1402 або 1403 р. міг ті села приділити до новозаснованої єпископії, річ ясна, що вони в той час належали до Молдавії. Тим то польсько-молдавська границя по договорі з 1395 р. не йшла ніякими хребтами і вододілами, а просто по ріці Черемоши і відповідала зовсім теперішній галицько-буковинській границі.

Про розмежованє на північ від Прута аж по Дністер не говорить договорна грамота з 1395 р. нічого певного. Вона каже лише загально, що про Цецин і Хмелів має воєвода уговорити ся з королем, коли буде у него. Однак із сего, що супірник Романа, Івашко, обовязав ся в 1400 р. відступити Ягайлови шипинську землю з городами і зрєкти ся гроший, які Ягайло⁵⁾ позичив був у його батька Петра, все те за ціну польської помочи до осягненя воєводського стола⁵⁾, бачимо, що шипинська земля остала за Молдавією. Ще ліпше слідно се з грамоти, якою в 1412 р. воєвода Александер надає Журці Драготескулови Чер-

¹⁾ Вид. в оригіналі у А. С. Петрушевича, Бывшая Радовецкая епископія на Буковинѣ. Наук. сборникъ гал.-рус. Мат. Львовъ 1886, 177—187 і в лихім німецькім переводі у Wickenhauser, Molda IV, 1, 131—135.

²⁾ ...що же били дани тоти н. церкви ис попи отъ деда нашего отъ Александра воєводи. Ibidem.

³⁾ В виданю Петрушевича „оу Басници“, у Вікенгавзера „in Basiuz?“ — безперечно помилка або писаря грамоти, або видавців (Б місто В). Що се не яка иньша місцевість, а саме Вижниця, видно ще з того, що в грамоті оселі вчислені в певнім географічнім порядку відповідно до свого положеня.

⁴⁾ Є ще на Буковині другий Банилів (волоський), але він названий у грамоті окремо, зараз за Сторожинцем, з поясненем: „що на Серетъ“.

⁵⁾ Documente... cul. Hurmuzaki I, 2. App. Ц, 820—821.

навку коло Топорівців ¹⁾, із написи на нагробнику в радовецькій церкві, де згадує ся, що княжна Анастазія († 1420 р.), дочка воеводи Лячка, дарувала радовецькій єпископії Кіцмань ²⁾. Однак для точнішого означеня границі на просторі між Прутом і Дністром не маємо даних. Беручи на увагу положене Хмелева, можемо прилучити ся до загального погляду, що й тут границя відповідала нинішній.

Висше ми згадували, що умови з 1388 р. правдоподібно не виконано. З більшою певністю можемо те саме сказати про пізнійший договір заключений 1411 р. між Ягайлом і воеводою Олександром. Той договір довів до великих непорозумінь в історичній літературі, тому мусимо й ним зайняти ся ближше. В 1411 р. зобов'язує ся Ягайло окремою грамотою звернути Олександрови тисячу рублів, решту давного довгу, а коли би до двох літ не вспів сего заплатити, дати в застав Снятин, Коломию і покутську землю ³⁾. Се дало притоку до категоричних ⁴⁾ або гіпотетичних ⁵⁾ висказів, що Покуте в рр. 1413—1433 належало до Молдавії. Інші знов обходять зручно се питанє, але говорять про застав як річ довершену ⁶⁾. Що Ягайло ані не думав виконувати свого зобов'язання, бачимо по договорі в Любовлі з 15 марта 1412 р. Тут уговорює ся він із угорським королем Жигмонтом що до поділу Молдавії на випадок, коли б Олександр не хотів помагати против Турків ⁷⁾. Вправді до виконання сего договору не прийшло, але Олександр

¹⁾ Ibidem I, 2. App. II, 832. Тепер села на Буковині в черновецькім повіті на північ від Прута.

²⁾ **ІО СТЕФАН БОЄВОД • ГСДНЪ | ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОИ •**
БЛТЪ ЗѢ. МСЦЯ ЯВ ПІ • УКРАГИ ГЕОВ (м. б. ГРОВ) СВОСИ
ПРЪДЪДИЦИ КНА | ЖНИ ЯНАСТАСИ ИЖЕ | ДЯДЕ КОЦМА
СБИТЕЛИ ССИ • ДЪЦИ ЛЯЦКА БОЄВОД • СНИ ПРЪСТАВИ
СА БЛЪТ СЦКИ. МСЦЯ МЯРТ КС. Див. Dr. E. Kozak. Die Inschriften aus der Bukowina. Wien 1908. Сю напись видав по переду Wickenhauser, Molda IV, 1. ст. 9, але з помилками.

³⁾ Documente..., cul. Hurmuzaki I, 2 App. II 829.

⁴⁾ Czacki, O litewskich i polskich prawach. Kraków 1861, I, 190 і 274 в примітках.

⁵⁾ Проф. Калужняцький в увагах до виданої ним грамоти з р. 1433 в Documente... I, 2. App. II, 847. — А. Д. Хепорол, Istoria Romînilor II, 156, не розуміючи грамоти, думає, що тут ходило про нову позичку Ягайлови і що шпинська земля аж тепер, враз із Покутем, припала Молдавії.

⁶⁾ Kaindl, Gesch. d. Bukowina II, 17; Oneiul, cit. l. ст. 79.

⁷⁾ Documente... cul. Hurmuzaki I, 2. 483—487.

не дістав Покутя. Се слідно з ріжних обставин. В 1415 р. обіздив Ягайло руські землі і заїхав аж до Снятина; туди наспів також Олександр і зложив йому присягу вірности¹⁾. Такі присяги вірности приймали польські королі все на своїй території, бо се не лицювало з гідністю зверхника їхати за нею в край ленника. В 1421 р. взиває польський король свої міста до плачення податку на пруську виправу, а між ними й Снятин та Коломию²⁾. В 1424 р. розпоряжає ся Свидригайло покутськими оселями і надає Косів над Рибницею, Березів і Жабе над Черемошем Владови Дрогосиновичеви³⁾. В кінці 1431/32 р. розпочав воєвода Олександр великий похід на Покуте, але польські війська витиснули його відси. Всі ті обставини наглядно показують, що умова з 1411 р. не потягла за собою ніяких територіяльних змін і що Покуте остало ся й дальше під рукою Польщі.

Нове пересуненє границі, і то знов на некористь Молдавії, приніс договір із р. 1433. Невдалий напад Александра на Покуте і заворушення, що зпали на воєводство по його смерти, вихіснувала Польща подібно як у р. 1395. Д. 13 грудня 1433 р. прийшло до нового розмежованя обох держав. Цецин, Хмелів і Шипинці остали при Молдавії, а границю на півночі від Прута означено таким робом: „Між Снятином із польського боку і Шипинцями „з молдавського — ріка Колочин; від сеї ріки поперек поля „Болохова аж до Дністра, висше села Потока, яке також до „Волохів має належати, а далі Дністром аж до моря“⁴⁾. Потока Колочина на нових картах нема, однак годі сумнівати ся, що се той самий потік, який пливе попри Кулачин, східне передмістє Снятина, і вливає ся з лівого боку до Прута⁵⁾. Той потік звав ся в XVI в. Снятинка⁶⁾, а нині називає ся Турецький потік і творить границю між Галичиною і Буковиною. Від жерел сеї річки йшла границя, як каже грамота, до Дністра висше села Потока. Не дошукуючи ся сего села, ведуть Кайндль і Ончул дальшу границю рівно з теперішною буковинсько-галицькою. Однак на тій лінії нема села Потока, що після грамоти тво-

¹⁾ Dlugossii Hist. Pol. IV, 188.

²⁾ Codex epist. Vitoldi, ed. Prohaska. Ap. Nr. XIII.

³⁾ Акты юж. и зап. Росс. I. 8.

⁴⁾ Documente... cul. Hurmuzaki I, 2. App. II 846—47.

⁵⁾ В латинських грамотах він зове ся також Колачин. Cf. Documente... cul. Hurmuzaki II, 2. 518 і 519.

⁶⁾ Жерела до істор. України - Руси вид. ком. археогр. Наук. Тов. ім Шевченка т. I, ст. 1.

рило демаркаційну точку над Дністром. В недалекому віддаленню від жерел Колочина лежать на правім березі Дністра два села тої назви: Поточиска в Галичині, в городенському повіті, і Чорний Потік на північно-східній границі Буковини. Що границя йшла саме на село Чорний Потік, бачимо з надання воєводи Богдана з 1451 р., де згадують ся оселі Іванківці, Погорилівка і Хатчинці, як „селища пустаа, що сут на границі“¹⁾. Ту границю треба собі уявити як меньш-більш просту лінію, тим більше, що по словам саме наведеної грамоти тут лежали незаселені простори²⁾. Вона йшла від жерел Колочина на північ від села Хлївищ, поміж Давидівці і Ставчани, Заставну і Товтри, Погорилівку і Вікно і доходила висше Чорного Потока, коло Онута, до Дністра. Таким робом ціла найбільше на північ висунена частина теперішньої Буковини, стоковище Дністра, було приділене до Польщі.

Також на південь від Прута пороблено зміни в хосен Польщі. Вашківці остали при Молдавії³⁾, але Замостє і Вилявче, що лежать на правім боці Черемоша, перейшли до Ягайла. Про дальший напрям границі, чи вона далі йшла горбовиною вододілу між Черемошем і Серетом, чи вертала назад до Черемоша, не дає договор із р. 1433 ніякого виясненя. На щастє знаходимо се виясненє з другого боку. З записок у галицьких судових актах з рр. 1445, 1451, 1452 і 1457 видимо, що Банилів, Замостє і Миліїв⁴⁾ належали до Мужила Бучацького, старости снятинського і коломицького, і причисляли ся до снятинської волости (in districtu Sniathinensi)⁵⁾. Крім сего маємо згадку літописця Некульчі⁶⁾, що Стефан Великий по катастрофі Ольбрахта відібрав від Польщі села над Черемошем: Довгополе, Путилів, Ростоки, Вижницю, Іспас, Миліїв, Вилавче, Корапчів, Замостє

¹⁾ Матеріали для історії взаим. отнош. Росії, Польши etc... собр. В. А. Уляницькимъ. № 70.

²⁾ Се було би те згадане в договорі болоховське поле, про яке традиція тепер загинула.

³⁾ В договорі каже Ягайло: „А Васковци Стецку воеводѣ отписали есмы“ — немов би то село належало по переду до Польщі; але так само говорить: „Даємъ Цецунъ и Хмеловъ“ хоч сї городи й давнійше були молдавські. Що Вашківці не згадані в наданю радовецької єпископії, се мабуть тому, що там не було ще церкви.

⁴⁾ Село на пол. від Банилова, на правім боці Черемоша.

⁵⁾ Akta grodzkie i ziem. т. XII №. 1496, 1523, 2461, 2530, 2793 і 2816.

⁶⁾ Cogălniceanŭ, Letopisițile II 149.

(Вашківці)¹⁾ і Волоку. Всі ті села могли перейти під польське панованє лише 1433 р., бо перед сим роком цілий правий бік долини Черемоша належав до Молдавії. Тепер можемо і на полудни від Прута цілком точно означити хід польсько-молдавської границі з р. 1433. Вона покидала Черемош на захід від Вашківців, вривувала ся вигненим на схід луком між Волоку і Станівці і тримала ся меньш-більш західного збоча горбовини черемошсько-серетського вододілу, зближаючи ся враз із ним що раз то більше до Черемоша. Ціла долина сеї ріки аж по жерела припала тепер Польщі.

Від сего часу аж до кінця XV в. не було на польсько-молдавським пограничу ніяких змін. Але й в ту пору дали деякі, пізнійше невиконані договори притоку до ріжних хибних згодів і поглядів. В 1437 р. відступає воєвода Ілля польському королеви, за шкоду зроблену Александром при нападі на Покутє, шипинську землю з городами тої землі Хотином, Цецином і Хмелевом і всіми волостями, містами й селами²⁾. До сеї грамоти справедливо завважує проф. Калужняцький³⁾, що її постанови остали невиконані і шипинська земля остала при Молдавії до р. 1444. Бодай у тім році бачимо ту область у посіданню Марії, жінки воєводи Іллі, яка розпоряджає ся нею знов на користь Польщі⁴⁾. Але й сей дарунок був ілюзоричний, бо як раз у тім році воєвода Стефан прогнав Іллю з княжого стола і загорнув враз із його уділом⁵⁾ і шипинську землю. Доказом сего доволі численні грамоти, в яких воєводи зараз у найближшій часі розпоряджали ся оселями, положеними між Прутом і Дністром. 5 цвітня 1445 р. дає Стефан льоготетови Михайлови Гаврилівці⁶⁾; 27 жовтня 1451 потверджує Богдан продажу сіл: Іванківці, Погорилівка і Хотчинці та згадує Давидівці⁷⁾; 1452 р. Александер потверджує продажу Лужан⁸⁾ і т. д. Тим то треба вважати хибним погляд, що воєвода Ілля в 1437 р. справді зрік ся

¹⁾ Помилка літописця, бо Вашківці мабуть усе, а від 1433 р. цілком певно належали до Молдавії; навпаки пропущено тут Банилів.

²⁾ Documente... cul. Hurmuzaki I, 2. App. II. 871—872.

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ Ibidem I, 2. p. 699.

⁵⁾ Досі володіли Стефан і Ілля спільно.

⁶⁾ Матеріали... собр. Уляницькимъ Nr. 60.

⁷⁾ Ibidem Nr. 70.

⁸⁾ Ibidem Nr. 71.

шипинської землі і що ся область аж 1456 р. вернула до Молдавії¹⁾).

III.

Аж по виправі Ольбрахта на Буковину, по памятній катастрофі польського війська в лісах коло Глібокої 1497 р. наступають нові переімени границь, сим разом коштом Польщі. Зараз у літї найблизшого року напав воєвода Стефан В. Поділе і галицьку Русь і забрав величезну добич враз із великим числом полонених. Рівночасно мабуть відобрав від Польщі землі відступлені в 1433 р., то-б то північну часть шипинської землі і правий бік долини Черемоша. Так бодай виходить із наведеної вже звістки в літописи Некульчі, де виразно каже ся, що села над Черемошем забрав Стефан В., і то тоді, коли заключив мир з Ляхами²⁾. Мир сей заключила Польща за посередництвом угорського короля Володислава в липни 1498 р., дотичну грамоту маємо в трьох примірниках, то-б то потвердження Ольбрахта, Володислава і Стефана³⁾, однак ніде нема згадки про якісь територіяльні зміни і нові границі. Сю суперечність жерел можна пояснити тим, що мир із 1498 р. був заразом союзом згаданих трьох держав против Турків, які загрожували особливо Угорщину і Польщу, і тому дразливу справу границь полишено умисно на боці. Польща згодила ся мовчки на страту земель придбаних у 1433 р., аби тим робом втихомирити претенсії Стефана ще й на Покуте. Справа границь мала полагодити ся пізнійше при догідній хвилі. Таке пояснене цілковито відповідає пізнійшим висказам Стефана до короля Александра в листі з р. 1502. Згадуючи про мир із Ольбрахтом, заключений за посередництвом угорського короля, і свої претенсії на Покуте, каже, що про сю землю не було згадки ані в грамотах, ані в присягах, але справу відложено до пізнійших оглядин⁴⁾.

Справа остаточного розмежованя Польщі від Молдавії прибрала незабаром доволі острый характер тим більше, що Стефан твердо стояв при своїх претенсіях на Покуте. З другого боку

¹⁾ Такий погляд заступають прим. Xenopol, *Istor. Rominilor* II, 167 і Ka indl, *Gesch. d. Bukow.* II. 20—21.

²⁾ *Cogălniceanŭ, Letopisitile* I, 199.

³⁾ *Documente...* cul. Hurmuzaki II, 2. 406—409; 409—414; App. 714—719.

⁴⁾ *Źródła dziejowe* X. Nr. IV. 23.

Польща загрожена від Москви доклала всіх зусиль, аби рішене сего спору проволоти до догіднійшої хвилі. Тому мимо союзу і договору з 1498 р. Стефан не довіряв Польщі і держав своє військо в готовости на польській границі¹⁾. На польський сойм, що зібрався в лютім 1501 р., прийшли послы від молдавського воєводи, домагаючи ся між иньшим визначеня сталих границь. Сойм вислав у тій ціли окрему комісію і вже умовлено навіть день на оглядини спірної території, коли смерть Ольбрахта (в червні 1501 р.) перепинила се діло²⁾.

З кінцем грудня, зараз по коронації Александра³⁾, послав воєвода нове посольство до Кракова, яке знов порушило справу границь від Буковини, а заразом пригадало обіцянку, що спірна земля має вважати ся неутральною аж до остаточного залагодження справи. У відповідь на се вислав король Николу Каменецького, краківського старосту, Івана Бохотницького і Івана Кромського⁴⁾, львівського декана, які мали заявити Стефанови, що він домагає ся неможливих річий, бо стара і правдива границя була і є коло Колачина⁵⁾. З тими послами уговорив ся Стефан, що справа границь рішить ся за посередництвом послів угорського короля, а як речинець з'їзду польських, молдавських і угорських відпоручників визначено день сьв. Михайла (29 вересня).

Для Александра зайнятого під ту пору московською війною було заострене конфлікту зі Стефаном дуже не на руку. Сойм зібраний в Колі в осени 1502 р. домагав ся рішучо устами свого посла Бохотницького від короля, щоби вислав повновласників для уладження молдавської границі і не проволікав сеї справи, бо вже наближає ся речинець⁶⁾. Відповідаючи на се подав Александер до відома послів, що визначив уже послів для залагодження сеї справи, а саме львівського архієпископа, воєвод сандомірського і подільського, львівського старосту і львівського декана⁷⁾. Однак на означений день (на сьв. Михайла) явили ся лише висланники угорського короля, а польських зовсім не

¹⁾ Справозданє фльорентийського посла Octaviano Gucci з 27 липня 1500. *Documente... cul. Hurmuzaki VIII*, 30—31.

²⁾ Лист Стефана до Александра, *Źródła dziejowe* т. X, Nr. IV, 23.

³⁾ Відбула ся 12 грудня 1501 р.

⁴⁾ В листі Стефана до Александра він зове ся Андрей Кровицький.

⁵⁾ *Documente... cul. Hurmuzaki II*, 2. р. 488—491.

⁶⁾ *Матеріалы... собр. Уляницкимъ* ст. 201—203.

⁷⁾ *Ibidem* ст. 203—204.

було¹⁾. Молдавський воєвода вважав справу за покінчену на свою користь і обсадив ціле Покуте, як край з давна належний до Молдавії²⁾. Угорський король пробував іще раз мирною дорогою полагодити сей спір і вислав до Стефана посла Марка Фуртата, якому вдалося наклонити воєводу до визначення ще одного речинця. В присутності Александрового секретаря, сина Якова Бучацького, визначено новий з'їзд на день всіх Святих (2 падолиста). Але й сим разом без успіху, бо замість повновласників польського короля приїхав лише Фірлей і то не на умовлений час і зовсім в иньшій справі³⁾.

Виною сеї проволоки і недодержання зобов'язань був безперечно тодішній управитель Польщі (король, як ми згадували, був зайнятий війною), брат Александра, кардинал Фридрих. Против него звернулося ціле обуренє Стефана. Висланник кардинала, Іван із Липович, наспів до Галича аж 25 цвітня, де стрінув ся з угорськими послами, а звідси подав ся просто до воєводи, мотивуючи проволоку недугою кардинала. Стефан прийняв його в присутності повної ради і угорських послів і накинув ся на него мокрим рядом: коли кардинал був хорий, то були иньші панове в Польщі, що могли додержати умови; Поляки поводять ся з ним як із дитиною і він не може з ними дійти до ладу. Коли посол подав йому до відома другу часть посольства⁴⁾, воєвода розлютив ся ще більше і заявив, що хоче ліпше держати записи і присяги як Поляки, що ся земля (покутська) належала до Молдавії з давних давен і він із давна має на неї право, і коли Поляки хочуть по доброму жити, як сусідам яло ся, нехай дадуть йому спокій у тій землі, а тоді він буде їм помагати против Татар. Угорські послы пробували заспокоїти Стефана і намовити до визначення ще одного речинця, але той ніяк не хотів згодити ся. А коли польський посол заявив охоту остати ся закладником і поручити горлом, що сим разом кардинал додержить слова і вишле комісію, кликнув воєвода: „Що мені по „твоїм горлі і твоїй поруці? Краківський воєвода обіцював мені „в імени короля і всеї ради польської корони, і не додержав — „тому вже не хочу більше вам вірити, а землі своєї буду боронити хочби з нараженем життя“⁵⁾.

¹⁾ Źródła dziejowe X, Nr. IV, 23.

²⁾ I tohdy my na totu zemlu postavilišmo naszy ludi. Ibidem.

³⁾ Лист Стефана до Александра, ibidem.

⁴⁾ Зміст сего посольства нам не відомий.

⁵⁾ Documente... cul. Hurmuzaki II, 2, p. 499—500.

Кілька місяців перед тим, бо ще з кінцем 1502 р. вислав Стефан свого посла Луку до Александра з листом, де описав усі дотеперішні переговори та рішучо заявив, що від тепер вважає Покуте своєю власністю і лише під тою умовою може говорити про приязнь із Польщею¹⁾. В подібнім дусі писав також до львівського старости, повідомляючи його, що за згодою угорського короля забрав Покуте як свою батьківщину (*patriam*) і просив, щоб його не турбували в посіданню сеї землі, бо він рішився боронити її хочби з нараженем житя²⁾.

При тім молдавський воєвода не обмежався на голословні пересправи і погрози. Рівнобіжно зі всіма тими посольствами поступала і воєнна діяльність на Покутю. Ми вже згадували, що ще в 1500 р. він був готов підперти свої претенсії силою. В вересні 1502 р. видимо Стефана вже в Ганушівцях коло Галича і се дуже занепокоїло польського короля. Він побоювався нападу й на дальші польські землі та наказав руському воєводі, перемиському старості й иньшим військовим начальникам, аби зібрали свої війська коло Львова і держалися аж до нового королівського приказу. Заразом поручив пильно стежити у Львові і Каменці за зрадниками, аби ті міста і замки не дісталися зрадою в руки Волохів³⁾. Незабаром, із початком падолиста, прийшло до короля до Вільна посольство від кардинала з вісткою про напад молдавського війська на Покуте з наміром забрати всі сусідні городи, особливо Галич, Бучач, Червоногород, Язловець і Каменець⁴⁾. Вправді ті вісти були пересадні, бо Стефан не думав запускати ся поза Дністер, але на Покутю почав незабаром газдувати мов у себе дома. Львівський староста в справозданю про посольство воєводи доносив королеви, що на Буковині⁵⁾ піддалося Стефанови 3000 селян, яких він узброїв; що знищив пристань у Коропці і зладив собі нову в Нижневі для плавби по Дністрі; що в галицьких і коломиїських солянках поуставляв своїх жупників і поборців оплат; у кінці що Русини всюди в тих землях добровільно переходять на сторону Волохів⁶⁾. Опісля, мабуть під

¹⁾ Źródła dziejowe cit. I.

²⁾ Documente... cul. Hurmuzaki II, 2, p. 503—505.

³⁾ Матеріали... собр. Уляницькимъ ст. 214—216.

⁴⁾ Documente... cul. Hurmuzaki II, 2, p. 498—499.

⁵⁾ Розуміє ся покутській; ліси між Черемошем, Пістинкою і Прутом зовуться до нині Буковиною.

⁶⁾ Ibidem II, 2, p. 503—505.

напором угорського короля, воєвода стягнув свої війська трохи назад, але посадив на Покутю свого старосту, що мав заряджувати сею територією в його імені ¹⁾.

В загалі Угорщина грала в цілім тім спорі інтересну роллю. Коли Стефан важив ся на такий рішучий крок, як насильне забранє Покутя, то числив бодай на тиху підпору з угорського боку. В посольстві до львівського старости він виразно зазначає, що забирає спірну територію за згодою і на поручене угорського короля ²⁾. Тої гадки були й усі в Польщі. Король Олександр, подаючи точки нарад для соймів у Корчині і Колі, звертає увагу й на Угорщину, за намовою якої воєвода нападає Польщу ³⁾. Колиж Стефан забрав Покуте, посипали ся скарги до Володислава зі всіх боків. Польське посольство від імени Олександра просто закидало йому, що у війську воєводи при поході на Покуте було багато угорських гузарів, а в його дружині (окруженю) находили ся деякі угорські вельможі, між иньшими Чобор ⁴⁾. В подібнім дусі вислали письмо і польські панове, обвинувачуючи угорських вельмож, що заохочують Стефана до насильств у Польщі ⁵⁾. Навіть стара королева - мати Єлисавета писала про се синові ⁶⁾. У відповідь запевнював Володислав, що його послі зовсім не підмовляли воєводу до нападу на Польщу, що противно він приказав би зараз своему ленникови зупинити похід, а в разі потреби ужив би й оружної сили ⁷⁾. Може ся відповідь була й щира ⁸⁾, однак ми знаємо, як мало значила під той час в Угорщині воля короля і що угорські вельможі часто вели політику на власну руку, зовсім у розріз з інтенціями короля.

В найблизшій році навязали ся знов переговори між Польщею і Молдавією в територіяльних справах. В лютім 1503 р. радили польські послі на соймі в Пйотркові між иньшим також

¹⁾ Caro, Geschichte Polens V, 2, 944, на основі листу Александра до угорського короля.

²⁾ Reserpi cum consensu domini Regis Hungarie et ex mandato illius. Documente... cul. Hurmuzaki II, 2, 503.

³⁾ Ibidem II, 2. 505—506.

⁴⁾ Ibidem II, 2. 501—502.

⁵⁾ Ibidem II, 2. 502—503.

⁶⁾ Caro, Geschichte Polens V, 2. 943.

⁷⁾ Ibidem V, 2. 944.

⁸⁾ Володислав був супірником Александра при стараннях про польську корону по смерті Ольбрахта.

про спосіб відобрання земель забраних молдавським воєводою¹⁾. Безперечно під напором угорського короля згодили ся обі сторони на висланє нових відпоручників, які в присутности угорських послів мали оглянути спірні границі. Оглядини мали відбути ся знов у день усіх Сьвятих, 2 падолиста, і молдавський воєвода та польський король видали 7 жовтня для послів противної сторони і їх причоту (200 людей) глейтові листи для переїзду від Галича до Колочина²⁾, чим зазначили офіційально, що покищо вважають Покуте неутральною областю, хоч воно дійсно було в руках Стефана. Однак і сим разом не прийшло до наради і порозуміння. В остатніх днях жовтня рішив сойм у Люблінні засадничо, що Польща не признає претенсій воєводи та вислав для оборони границь 2000 людей. Однак мимо недуги Стефана вислане військо не осягнуло ніяких успіхів, і навіть не перейшло Дністра³⁾. Забрані землі остали ся в посіданю Молдавії до смерти Стефана (2 липня 1504 р.) і аж його син Богдан, стараючи ся о руку польської королівни Єлисавети, зрік ся 1505 р. Покутя.

Оставало ся-б іще означити, як саме за далеко сягали претенсії Стефана і яку частину північного Покарпатя він прилучив до своєї держави. Се можна зробити на основі згаданих власне писем і глейтових листів. Ми бачили, що вже в вересні 1502 р. молдавський воєвода посунув ся аж по Ганушівці над Бистрицею, на північ від теперішного Станіславова⁴⁾. В листі до короля пише львівський староста, що Стефан настановив у галицьких і коломиїських солянках своїх урядників⁵⁾. З люстрацій галицької землі з р. 1565—6 знаємо положенє галицьких солянок; вони знаходили ся в селах: Марковій, Молоткові і Маняві коло Солотвини, в богородчанськїм повіті, та в Велесниці коло Надвірної⁶⁾. Ті дані вказують на займанщину по лінії Золотої Бистриці. Колиж у глейтових листах згадано як західну границю спірної области село *Czessybijessy i faginelem silvam Haliciensem*, то їх треба шукати на захід від Бистриці. Каро іден-

¹⁾ Documente... cul. Hurmuzaki II, 2. 506—507.

²⁾ Ibidem II, 2. 518 і 510.

³⁾ Caro, Geschichte Polens V, 2. 945 і 948.

⁴⁾ Матеріалы... собр. Уляницкимъ ст. 214—216.

⁵⁾ Documente... cul. Hurmuzaki II, 2. 503—505.

⁶⁾ Na Markowci, na Mołoitkowi, na Wieliesniczi, na Maniowie. Жерела до істор. України-Руси I, 59.

тифікує Czessybijessy з річкою Чачавою, допливом Лімниці¹⁾. Однак брак звичайного в таких разях додатку flumen, fluvius, а також імовірна здогадка Енгля, що biessy = wieś, кажуть шукати оселі тої назви. На теперішних картах нічого подібного нема, але на карті Бопляна є назначене село Чічен на полудни від Галича (коло Крилоса)²⁾. Що до faginalis silva Haliciensis, у наведеній люстрації з 1565/6 р. знаходимо згадку про великі букові ліси над рікою Луквою³⁾; се безперечно т. зв. Чорний ліс, що ще нині тягне ся широкою пасмугою здовж Лукви від Карпат аж під сам Галич. Так проте молдавська окупація з рр. 1502—1505 обіймала землі між Дністром і Карпатами від Колочина і Черемоша аж по Галич і ріку Лукву.

Др. Мирон Кордуба.

¹⁾ Gesch. Polens V, 2, 947 зам 1. Він думає, що сю назву повтарають усі хроністи за Меховітою, коли, як бачимо, вона наводить ся в глейтовім листі.

²⁾ Видане Ляскоронського. Київ 1901. Карта Покутя.

³⁾ Жерела до істор. України-Руси I, 71—72.